

Fattigdomen förr är temat i detta Nyhetsbrev.

Välkommen till
Nyhetsbrev nr 28-2017
från Kalle Eriksson och Bjäreförlaget.

Fattigdomen i det gamla samhället

är ett tema i det här Nyhetsbrevet. När jag gräver i de gamla handlingarna i bl.a. det kommunala arkivet – protokoll, PM, skrifter, böcker mm. - slås jag av att detta ämne – fattigdomen – ofta återkommer. Jag möter ständigt de mest gripande berättelser. Det var inte bara den rent fysiska plågan – hungern, kölden mm. som var en tung börda för den tidens fattiga. Det var också det totala utanförskapet och förnedringen. Att detta Nyhetsbrev fått detta tema, beror på, att jag sedan en tid arbetar med ett större projekt, som har anknytning till fattigdomen i Bjäre i gångna tider.

Årets tema på Arkivens Dag,

som nyligen firats över hela landet –bl.a. i Båstad – hade ett näraliggande tema: "Synd och skam". Därmed berördes ett ämne som i gamla tider tyvärr fick en nära knytning till fattigdomen. Föreställningar om att fattigdomen var en skam. Därmed lades ytterligare en börda på redan tyngda axlar.

Det var intressanta – och tankeväckande - saker som föreläsarna - Irene Ebbesson, Olof Nilsson och Gunnar Nilsson - serverade under denna dag i Båstad. Det finns skäl att återkomma i ämnet.

Fattigdomen genom vår historia.

De första tecknen på att kommunerna gjorde något för dessa människor hittar vi på 1600-talet. Då gjordes vissa försök att ge åtminstone tak över huvudet för dem som saknade allt – bostad, arbete, mat, kläder..... Vi fick fattighus.

I en rapport från 1699 finner vi, att det fanns fattigstugor i Förslöv, Grevie, Hjärnarp, Tostarp, Båstad, Hov och V. Karup.

Dessa fattigstugor blev ofta dåligt underhållna. Det framgår bl.a. av en besvärsskrivelse, ställd till riksdagen 1726 skriven av Bjäre Härads representant, Jöns Persson i Källna.

På somblige orter har man låtit fattigstugorna förfalla och man har inte någon omvårdnad av socknens eländiga, utan de med stor möda släpas omkring.

Vidare heter det:

Unga och starka qvinnfolkspersoner stryka omkring i hela landet, slå sig i sällskap hängandes sig 2 eller 3 efter en Krompling eller vad för en mansperson de öfverkommer.... Om Sön- eller helledagarna ligga för kyrkodörren och tigga penningar, wijsandes sina stinkande Been och sår, sombliga ligga och plågas af fallandesjukan, hwar af unga hafvande qvinnor taga stor försräckelse och måste se därpå, när de komma ut ur Körkan.

I skrivelsen framgår, att

"allmogen kräver hårdare straff för brottslingar".

Ett lite underligare påpekande är, att denna allmänhet också reagerar mot att

"prästerskapet delar ut nattvarden även till dessa syndare "utan att weta, om de är christna eller hedna"

Ett alternativ till fattighuset

Var den s.k. rotegången. Den innebar, att den fattige, som inte kunde klara sig själv, fick flytta runt i byns gårdar efter ett särskilt schema, för att där få husrum och mat. Det var den tidens äldreomsorg och handikappomsorg i kommunens regi..

Var den fattiga rörelsehindrad, fick han/hon bäras på bår från gård till gård.

Bortackordering

var ett annat alternativ, som den tidens kommuner tillgrip för de allra fattigaste.

Kommunen organiserade. På auktioner bortackorderades de fattiga. Den spekulant, som kom med det lägsta budet när det gällde ersättning, vann budgivningen.

Kommunalnämnden i V. Karup 15 maj 1876.

§ 1.

Nämnden var kallad för att överlägga och besluta om understöd och vård af dels trumpetaren A. E. i Boarp, vilken anlant från Kullen svårt sjuk och blottställd dels vidtaga åtgärder för uppfostran åt en gosse vid namn C. som en kringvandrande qvinna öfverlämnat åt A.E.

Kommunalnämnden i V. Karup 24 maj 1876

§ 1.

.....C.E i Mäsinge utan att sedan lemna det ringaste omvårdnad åt sitt barn eller upplysning om sin hemort.

§2

Bortackorderades gossen C. till hemmansegaren J. L. i Lilla Båstad för 14 månader.. 39 kr

§ 3.

Trumpetaren A.E kunde i brist på spekulanter ej bortackorderas utan skulle ordföranden på enskild väg underhandla om hans underhåll.

Kommunalnämnden i V. Karup 21 juni 1870.

§ 2,

Som det blifvit anmält, att hos torparen J.S i Waran finns en dotter som är något vansinnig och behöfver tillsyn, så tillfölje deraf och för att underlätta besväret med vakt uppdrogs åt ledamoten S.A. i Waran att mot gottgörelse af Kommunens Kassa ackordera med någon qvinnsperson som åtager sig att vårda ifrågavarande vansinniga person.

Kläder inför konfirmationen.

Här är ett exempel på hur kommunalnämnden i V. Karup 1876 väljer en annorlunda metod för att lösa ett problem - kläder till några gossar som skall konfirmeras.

Kommunal Nämnden hade idag att besluta angående trenne fattiga gossar som nu snart skall konfirmeras, huruwida dessa skola anskaffas nya kläder, och dervid beslutades, att de personer som vårdar bemälda gossar skola anskaffa en klädning av nytt tyg för någorlunda proportionellt pris och sedan inkomma till styrelsen med räkning före erhållande af betalning.

Två bröder men bara ett par skor.

Vissa skildringar av fattigdomen gör att man kommer de fattiga särskilt nära. Ett exempel på detta fick jag, när jag intervjuade lantbrukaren Filip Reimer om hans minnen av fattigdomen under hans barndom.

Berättelsen handlar om två bröder som gick i skolan. Men inte i samma skola. Den ene i Hov och den andre i Hallavara.

Nu var det dags för examen. Då ville alla barn förstås klä sig fina. Till att vara fin hörde att ha skor på fötterna. Inte det man hade i vardagslag: trätofflor.

Examen hölls samma dag i båda skolorna. Dock inte samtidigt. Det gav bröderna en chans.

När den första examen, den i Hallavara, var klar, sprang den sko-klädd brodern det fortaste han kunde till skolan i Hov, där han kunde överlämna skorna till sin bror.

Strax därefter kom prästen, som hade åkt samma sträcka med hästskjuts. Examen kunde börja. Brodern som skulle ha sin examen hade nu skor på fötterna.

En annan bjärebo,

som hade mycket att berätta – inte minst om gångna tiders fattigdom – var Nils J. Nilsson i Ramsjö.

Han berättade för mig om de svåra nödåren i bl.a. Bjäre på 1860-talet. Ett år med total torka och total missväxt följdes av ett år med ideliga regn, som förstörde skörden.

Fodret till djuren tog slut. Många tillgrep halmen på taken. Andra plockade ljung. Bark blandades i brödet.

Värst var nöden i inlandet.

Här vid kusten blev tillgången på sill en lindring i nöden.

Nils J. Nilsson berättade om kvinnor och barn från inlandet sökte sig ut till kusten – bl.a. bjärekusten - för att be om mat och husrum. Vissa var långväga vandrare. Ända från Småland kom de, berättade Nils.

Den stora efterfrågan på sill blev en tillgång för fiskarebefolkningen. Priserna på sill drevs upp.

Nödår på 1860-talet

1867 var ett missväxtår. Försommaren var kall och torr. Inte en droppe regn föll på hela sommaren. Allt slog fel. Betet tog slut. Korna sinade. Halmen på taken revs ner och användes som en sorts nödfoder. Det hjälpte inte. Nästa åtgärd blev nödslakt av kor. Inför den stundande vintern stod ladorna tomma. Inget foder. Ytterligare nödslakt blev nödvändig.

Året som följde – 1868 – blev ett nytt katastrofår. Nu kom det regn i sådana mängder, att skördarna återigen slog fel.

Extrem fattigdom leder till brottslighet

I nämnda skrivelse finner vi också exempel på, hur extrem fattigdom kan leda till brottslig verksamhet.

I skrivelsen till Riksdagen skildras hur de allra fattigaste samlas i otillgängliga skogsområden, ofta boende i "Röfwarekolor". På dagarna beger sig kvinnorna ut i byarna för att underrätta sig om var man skulle kunna hämta mat och dyrbarheter. På nätterna följde männen med för att, som det heter i skrivelsen "röfwa, stiela och handtera folk illa och göra obotelig skada" Skrivelsen utmynnar i krav på att myndigheterna skall se till att kvinnorna hålls i arbete i sin ungdom. Om de sedan på sin ålderdom inte kan försörja sig, skall det åvila hemsöcken att kvinnorna kan hjälpas "från by till by, men ej utom Socknen."

Det där med att hjälpas från by till by syftar på det utbredda systemet med att varje by (rote) ålades att ta emot en sjuk eller handikappad för en viss tid varefter den handikappade flyttades till nästa by.

Det var i denna bottenlösa fattigdom

som föräldrar med många barn – till sin förtvivlan - tvingades att lämna ut barnen till kommunen för att de skulle bli bortackorderade. Den lägstbjudande blev den som "vann", d.v. åtog sig att ta hand om fattigbarnet. Erbjudna barnet mat, husrum och kläder. Men också - något som var nog så viktigt för spekulanten - att kunna utnyttja barnet som arbetskraft.. Vi har redan mött några av tragedierna i protokollen. Här ytterligare exempel.

(Eftersom dessa händelser ligger så pass nära i tiden, har jag av hänsyn till de nämnda personerna ersatt namnen med dess initialer.)

Den 2 maj 1870 beslutar kommunalnämnden i V. Karup – enligt protokollet:

Kommunalnämnden har blivit kallad till sammanträde idag för att försöka få bortackorderat drängen S.A. i Varan såsom vansinnig.

Med afseende på drängen S.A. beslöts, att eftersom inga spekulanter tillstades voro, antaga det af styрман L.P I Hånarp gjorda anbud att föda och vårda honom under loppet af en månad för 33 öre per dag.

Som synes kunde det ibland vara svårt att hitta spekulanter eller om man så vill "köpare" till de fattighjon som utackorderades. Vid andra tillfällen kunde konkurrensen vara knivskarp. Det var när fattighjonet var en ung och stark pojke – en som var en värdefull "investering". Ett exempel på detta är följande:

Enkan B. E.s pojke, John, uppropades och efter en lång täflan bortslogs till N.J. i Heljarp för 49 RD.

Det kunde också förekomma, att kommunalnämnden avslag en framställning om bortackordering, nämligen om nämnden ansåg, att anhöriga själva kunde försörja vederbörande. Ett sådant fall behandlades vid samma tillfälle i kommunalnämnden. I § 5 heter det:

J.N i Elestorp var tillstädes och begärte att få bortackorderat sin dotter, men denna hans begäran blef afslagen, då nämnden ansåg honom sjelf kunna försörja sitt barn.

Ett skakande vittnesbörd om svensk fattigdom i USA.

Från fattigdomen bland svenskar i Sverige förflyttar vi oss nu till fattigdomen bland svenskar i Nordamerika förmedlad av Vilhelm Moberg. Hans imponerande epos om Utvandrarerna, Invandrarna, Nybyggarna och Sista brevet till Sverige gav oss bilden av fattiga men enormt strävsamma, dugliga och slitstarka svenskar som bosatte sig på landsbygden i USA – många av dem i Minnesota – liksom Karl Oskar och Kristina. Vi minns namnen på orterna: Stillwater, Taylors Falls m.fl. Även om utvandrarerna fick slita ont i början gick det ändå – med tiden - bra för dem. Den positiva bilden förstärktes av de många amerikabreven från verklighetens utvandrare. De som skrev berättade om sina framgångar. Allt bidrog till att ge oss bilden av den framgångsrike utvandrarerna.

När jag vid mitten av 1960-talet

arbetade med årsboken Bjäreboken, som i årgång 1965 helt fylldes med material om utvandringen från Bjäre, fick jag in många berättelser som handlade om svenska framgångar "over there".

Jag minns att jag inför alla dessa framgångsskildringar betonade, att "amerikabreven" förmodligen inte förmedlade HELA bilden av hur det gick för utvandrarerna. Det var naturligt, att de som lyckats bra i Amerika gärna skrev o berättade. Lika naturligt var att de, som *inte* lyckades, avstod från att skriva.

Hur som helst: kvar framstod för de flesta, att det gick bra för utvandrarerna från Sverige. Dessutom: svenskarna i USA var mycket respekterade – som medmänniskor och som arbetskraft.

Vilhelm Mobergs bild av utvandrarerna var säkert korrekt. Men: det var inte hela bilden... Detta senare har jag fått klart för mig efter att ha läst en skakande skildring av svenska utvandrare som det INTE gick bra för.

Boken heter Swede Hollow. Författare: Ola Larsmo.

Swede Hollow

är benämningen på en djup dalgång- ca en kilometer lång - i staden St Paul i Massachusetts. Denna dalgång har fått ge namn åt boken. Swede Hollow. På svenska blir titeln ungefär Svensk-dalen.

Dalens väggar är så branta att det närmast handlar om en klyfta.

Det var i denna klyfta - som många invånare i St Paul använde som avskrädesgrop –som fattiga svenska invandrare – de som inte hade råd att välja något annat - hamnade.

I denna dal kunde de svenska invandrarna för en överkomlig peng hyra en liten bit mark för att uppföra ett litet skjul som bostad..

Vid slutet av 1800-talet var det omkring ett tusen svenska invandrare, som bosatt sig i denna dal. De flesta var nyanlända till USA. Gemensamt för alla var fattigdomen.

I denna dal fanns inga sanitära anordningar. Tvätt, sop och avfallshantering sker i bäcken längst ner i dalen. I detta lilla vattendrag - eller i dess närhet - töms avfallet från dasset.

Vi får i boken bilden av att Swede Hollow var ett slumområde. Smittsamma sjukdomar frodades. Barnadödligheten var hög.

Dess invånare stod inte högt i kurs hos omgivningen, dvs de som bodde "där uppe".

"Svenskarna är smutsiga illaluktande och obegåvade."

Swede Hollow var en gång en överlevnadsmöjlighet för svenska invandrare som det inte gått bra för i USA..

Av omgivningen betraktades Swede Hollow som ett pesthål.

Detta slumområde blev med tiden känt som ett av de fattigaste i hela USA!!.

I Ola Larsmos berättelse

får vi följa livet i Swede Hollow från slutet av 1890-talet fram till mitten av 1950-talet. Vi blir bekanta med några av dess invånare och de förhållanden de lever under. Under ett halvt århundrade får vi följa dessa svenska invandrare.

Steg för steg under första hälften av 1900-talet minskar den svenska dominansen i dalen. En efter en har svenskarna lyckats ta sig upp "till ytan", dvs till livet där uppe i den snabbt växande staden St Paul. Kåkarna – rucklen - nere i dalen övertas av andra grupper av fattiga invandrare. Irländare, italienare... och slutligen mexikaner.

Dalen behöll dock sitt namn - Swede Hollow.

Vid mitten av 1950-talet ansåg hälsovårdsmyndigheterna i St Paul att området inte skulle finnas kvar. De 14 mexikanske familjer, som då fortfarande bodde kvar i dalen, vräktes. Alla byggnader brändes upp.

Epoken Swede Hollow var över.

Träd och buskar planterades. Swede Hollow blev Swede Hollow Park.

Allt detta blir till en gripande berättelse.

Människorna nere i ravinen är några av de svenska utvandrare, som vi sorterat bort ur vår gemensamma historia.

Tack vare Ola Larsmo har vi nu fått lära känna dessa människor och denna del av vår utvandrings-historia. Glömda pusselbitar har plockats fram, dammats av och satts på plats.

Bilden av historien om våra utvandrare har blivit mera komplett.

Boken är skriven i romanform, men människorna och händelserna har sina förebilder i verkligheten. Ola Larsmo har tillbringat mycken tid i de svensk-amerikanska arkiven i St. Paul och andra svenskcentra och han har intervjuat personer, vars berättelser blivit förebilder till de svenskar i Swede Hollow, som vi nu kan läsa om.

Tack Ola Larsmo!

Min boklåda

Boktitel	Ord. Pris	Rea-på-rea-pris
Så blev Båstad tennis	225	60
Bilder av ett sekel i Bjäre	Slutsåld	
Vår bjärehistoria i bild	350	70
Bjärebor berättar om Bjäre	Slutsåld	
Strövtåg i Bjäres historia	330	70
På räls över Hallandsås under 10 år	Slutsåld	
NÄRA HVET trivs jag bäst	330	Ny

Böckerna kan beställas direkt hos mig kalle@bjarenet.com

V.g. ange om du önskar få böckerna hemsända

Böckerna kan även köpas i bokhandel – Båstad. Laholm och Ängelholm – eller på olika ställen på bjärehalvön . (Se tidigare Nyhetsbrev.)

Boksignering.

Här ett meddelande till dig som vill skaffa en julklappsbok och som dessutom vill få den signerad.

Jag kommer att finnas på plats med böcker och signeringspenna vid Hembygdsföreningens julmarknad i Boarp 3 december Dessutom i Loppisbutiken i V. Karup 2 december kl 11-12.

Du som skall skicka bok till mottagare i utlandet – kolla postens data för inlämning av paket inför julen!

Språklådan.

Ett exempel hämtat från Danmark:

Tidningen Flyveposten tappade bort ett F och kallade sig "Lyveposten".

I folkhumorn hängde namnet envist kvar en längre tid....

Tillbaka till Sverige:

Kommunalmannen kom hem från en resa till Kanarieöarna. Lokaltidningen skrev att han kom hem "*brun av sold och vin..*"

Nästa dag skrev tidningen en rättelse – det hade kommit in ett d för mycket.

Dagen efter rättelsen kom ett brev från en läsare: *I vilket ord var det som d:et inte hörde hemma?"*

Det viktiga kommatecknet.

En text skulle se ut så här:

- *Caesar kom in, på huvudet hjälmen, på foten sandaler, på ögonbrynen ett moln, i hans högra hand det mäktiga svärdet, i ögat ett dystert sken."*
- En sättare hade emellertid förbättrat den store fältherrens attityd genom en systematisk omflyttning av kommatecken. Det hela fick följande utseende:
- *"Caesar kom in på huvudet, hjälmen på foten, sandaler på ögonbrynen, ett moln i hans högra hand, det mäktiga svärdet i ögat, ett dystert sken."*

Kriablonster

- *Iklädd en vit klänning med skärt sidenband om midjan, kom min pappa med mig till uppropet i skolan.*
- *Han var född i Småland men av hederliga föräldrar*
- *Bellman uppfostrades i ett gudfruktigt hem, men han tog skadan igen när han blev stor.*

Tror du att någon

av dina bekanta skulle ha någon behållning av mina Nyhetsbrev? I så fall. Tipsa gärna.

Vänligen

Kalle

Kalle Eriksson
Hallavaravägen 102
269 91 Båstad
kalle@bjarenet.com
0431-365 332